

Belediyelerde İşçi Hareketleri

Yüksel Akkaya

Belediye işçileri, işçi sınıfının görece geç oluşmuş ve örgütlenmiş bir kesimi olmalarına rağmen Türkiye’de sınıfın en hareketli kanadını oluşturmaktadır. İşçi hareketleri açısından bakıldığında genelde sanayi, madencilik ve demiryolları gibi alanlar işçilerin en mücadeleli olduğu alanlarken, Türkiye’de belediyelerde çalışan işçiler de en hareketli işçi kesimini oluşturmaktadır. Kuşkusuz bu hareketlilikte, belediyelerin bir yerel yönetim birimi olarak sahip olduğu özgün koşullar önemli rol oynamaktadır. Bir kamu sektörü işvereni olan belediyelerde birer işveren olan belediye başkanları atama ile değil, siyasal seçimle belirlenmekte, bu nedenle yerel özellikleri ağır basmaktadır. Öte yandan, belediyelerde çalışanların (ailesi ve yakınları ile birlikte) birer seçmen olmaları, klasik işveren-işçi ilişkilerinin dışında ilişkileri de gündeme getirmektedir. Bir işveren olarak belediye başkanı bu özel konumu nedeniyle hem çalışma ilişkileri hem de siyasal açıdan ikili bir baskı altında bulunmaktadır. Seçile-

rek gelme, çalışanlara farklı boyutta yansımakta, çalışma ilişkilerinin seçim/seçilme baskısı altında olumlu/olumsuz şekillenmesine neden olmaktadır.

2000 yılında Türkiye’de, 81’i il, 850’si ilçe ve 2297’si belde olmak üzere toplam 3.228 belediyede toplam 275.567 kişi çalışmaktadır (DPT, 2000:112-115)¹. Belediyelerdeki sendikacılık hareketi, hem bu kadar geniş bir işçi kitlesine sahip olduğu hem de bu alandaki sendikal faaliyetler kent yaşamını ve halkı yakından ilgilendirdiği için çalışanların ve toplumun çıkarlarını doğrudan etkileyecek önemli olanak ve fırsatlara sahip bulunmaktadır.

Bu çalışmada, günümüz kent ve belediyelerinde geçerli olan belli eğilimlerin ortaya çıkıp olgunlaştığı son yirmi yıllık süreçte, Türkiye işçi sınıfının görece en dinamik ve siyasallaşmış kesimlerinden biri olan belediye işçilerinin durumu, sendikal örgütlülük ve mücadele açısından incelenecektir.

1980'den Günümüze Belediyelerde İşçi Hareketleri

19. yüzyılın son dönemlerinde başlayan belediyeleşme sürecine bağlı olarak, belediyelerin istihdam ettikleri çalışan sayısı arttıkça, bu alanda da çalışma ilişkilerinden kaynaklanan sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde sınırlı sayıdaki belediye çalışanının hem eylemler hem de örgütlenme açısından Cumhuriyet Türkiye'sine bıraktığı bir deneyim, birikim yoktur. Eldeki belge ve bilgilere göre böyle bir deneyim ve birikim olmaması bir yana bu yönde kayda değer bir çaba da bulunmamaktadır. 1930'ların başında sayıları beş bini bulan belediye çalışanlarının ilk örgütlenme çabası 1933 yılında İstanbul'da kurulan "İstanbul Belediyesi Memur ve Müstahdemler Yardım Cemiyeti"dir. İzleyen yıllarda başka kentlerde bu türden yardımlaşma dernekleri kurulmuş, dernekten sendikaya geçiş için ise 1947 yılını beklemek gerekmiştir. Bu durum, belediye işçilerinin en geç örgütlenen ve en geç eyleme geçen çalışanları oluşturduğu göstermektedir. 1947 yılında başlayan kentler ve belediyeler temelindeki sendikal örgütlenme, 1960'lı yıllardan itibaren federasyon ve işkolu sendikacılığına dönüşmeye başlamıştır (Akkaya, 1998).

İlk önemli grevini 1952 yılında İzmir'de gerçekleştiren belediye çalışanları, 1960'lı ve 1970'li yıllarda artan bir oranda greve başvurmaya başlamış, bu grevler nedeniyle yerel ve merkezi yönetimlerle önemli gerginlikler yaşamıştır. Öyle ki 1963-1980 döneminde yaşanan grev dışı eylemlerin %12,3'ü, grevlerin yaklaşık %10'u belediye çalışanlarınca gerçekleştirilmiştir (Akkaya, 1998). Kuşkusuz bu durum yönetenlerin gözünden kaçmamış, 1980 sonrasının yeni yasal düzenlemelerinde dikkate alınmıştır.

Çalışma hayatına ilişkin mevzuat, önceki dönemde izlenen ithal ikameci iktisat politikalarına tepki olarak 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinden sonra değiştirilmiş ve yeni dönemin ihracata dönük iktisat politikalarıyla uyumlulaştırılmıştır. Bu çerçevede sendikaların kuruluş biçimi, toplu pazarlık ve greve gitme süreci de yeniden düzenlenmiştir. 1980 öncesinde, 274 sayılı Sendikalar Kanunu'na göre sendikaların işyeri ve işkolunda kurulabileceği kabul edilmiş, sendikal üst kuruluşlar olarak 1970 yılına kadar federasyon ve konfederasyonlar öngörülmüş, 1970'ten sonra federasyonlar yasaklanmıştı. 5 Mayıs 1983 tarihinde kabul edilerek, 7 Mayıs 1983 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 2821 sayılı yeni Sendikalar Kanunu'na göre ilk kademedede sadece işkolu sendikaları, üst kademedede ise sadece konfederasyonların kurulması ön-

görülmüştür. Böylece, meslek sendikacılığı, işyeri ve işletme sendikacılığı, bölge sendikacılığı ve federasyonlar yasaklanmış olmaktadır. Bu düzenlemeyle devlet, yasalar aracılığı ile az sayıda, güçlü merkezi sendikalar yaratmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla, denetlenemeyen, çalışma hayatında sürekli rekabete ve çatışmalara yol açan, kontrol edilmesi ve merkezi olarak yönlendirilmesi oldukça zor çok sayıda sendika yerine, daha kolay kontrol edilebilecek az sayıda sendika ile çalışma hayatı denetim altına alınmış olacak, çatışmalar büyük uyuşmazlıklara dönüşmeden, rekabet baskısından sıyrılmış olarak sonuçlandırılacaktır.

Böylesi bir düzenleme ile amaca ulaşmak için önce bir geçiş sürecine ihtiyaç vardı. 1980 -1983 dönemi böyle bir işlevi üstlendi ve bu geçiş dönemi, MGK'nin 7 No. lu bildirisini ile DİSK, MİSK ve bu örgütlere bağlı kuruluşların faaliyetlerinin durdurulduğu, 12 Eylül yönetiminin getirdiği zorunlu tahkim, grev ve lokavt yasakları nedeniyle, sendikalar faaliyetlerini askıya alındığı bir dönem olma özelliği taşıdı. Türk-İş ve DİSK üyesi sendikalar, 1984 yılına kadar "Süresi Sona Eren Toplu İş Sözleşmelerinin Sosyal Zorunluluk Hallerinde Yeniden Yürürlüğe Konulması Hakkındaki Kanun" kapsamında kaldılar. Sendikaların YHK tarafından yenilenen sözleşmeleri sona erdikçe, üyeleri boşlukta kaldı. Bu işçilerin, yeni dönemin toplu sözleşme hakkından yararlanabilmeleri için, bu sendikalarından istifa edip, toplu sözleşme hakkı bulunan sendikalarından birine üye olmaları zorunluluğu doğdu.

1984 sonrasında, sendikal örgütlenme yeni yasal düzenlemeler altında yeniden canlılık kazanmaya başladı. Faaliyetleri durdurulan konfederasyonlardan Hak-İş altı ay sonra, MİSK 4 yıl sonra tekrar faaliyete başladılar. 1980 yılı öncesinin ikinci büyük konfederasyonu olan DİSK ise Türk Ceza Kanunu'nun 141. maddesini kaldıran yasanın yürürlüğe girdiği Nisan 1991'e kadar Askeri Mahkeme'de yargılandı. 16 Temmuz 1991'de, sıkıyönetim mahkemesi kararlarını henüz bir sonuca bağlamamış olan Askeri Yargıtay hem DİSK'i kapatma kararını kaldırdı, hem de yöneticilerini beraat ettirdi. Bir başka kararla DİSK'in mal varlığı da iade edildi. 7 Aralık 1991'de Genel Kurul'unu toplayan DİSK, tekrar faaliyete başladı.

Fakat bu süreç içinde yasal düzenleme ile varılmak istenen amaca ulaşılmış, işyeri sendikacılığı tasfiye edilmiş, işçiler işkolu sendikacılığında örgütlenmeye zorlanmıştı. Nitekim 1980 yılında, 14 federasyon, 366 işkolu, 147 bölgesel, 155 yerel ve 65 işyeri sendikası kurulu bulunuyordu.

1984 yılında, 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'ndan sonra, tüzüklerini yeni yasal düzenlemeye uyarlayan ve faaliyet gösteren sendika sayısı 138'e, 1985 yılında 99'a düştü (Akkaya, 1996:247-8). 1988 yılında 80'e düşen sendika sayısı, DİSK'in açıldığı yıl tekrar artmaya başlayarak 1991 yılında 98'e, 1992 yılında 106'ya, 1993 yılında 116'ya, 1994 yılında 118'e yükseldi. 1995 yılında 109'a düştükten sonra 1996 yılında 114'e yükseldi, 1997 yılında tekrar azalarak 110'a düştü (ÇSGB, 1997:95). Konfederasyon olarak ise, DİSK'in kapalı bulunduğu 1980'li yıllarda Türk-İş, Hak-İş ve MİSK (1987 yılında isim değiştirdi ve 1991 yılına kadar Yurt-İş adı altında varlığını sürdürdü) faaliyette bulunuyorlardı.

Sendikal Örgütlenme ve Özellikleri

1980 sonrasında belediye işçileri 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nun 60. Maddesine uygun olarak çıkarılan işkolları tüzüğüne göre 28 sıranumaralı "Genel İşler" başlığı altında yer alan işkolunda örgütlenmek zorunda kalmışlardır. Bu işkolundaki işçilerin çok büyük bölümünü belediye işçileri, geri kalan küçük bölümünü de kapıcı, kaloriferci gibi işçiler oluşturmaktadır. İşkolundaki belediye işçileri dışındaki işçilerin payının az oluşu genel işler işkolundaki işçiler ile belediye işçilerini neredeyse özdeşleştirmiştir. 1980 sonrasında kentleşme hızına ve yeni belediyelerin kurulmasına bağlı olarak belediye işçilerinin sayısı da artmıştır. 1980 yılında 1727 olan belediye sayısı, 1990 yılında 2051'e, 1997 yılında 2837'ye, 2000 yılında 3228'e yükselmiştir. 1980'li yıllar, 1970'li yıllardan sonra en çok belediyenin kurulduğu yıllar olmaktadır.² Belediye işçilerinin sayısındaki artışa bağlı olarak sendikaların üye potansiyeli de genişlemiş, daha güçlü sendikalar kurulmasının olanakları ortaya çıkmıştır.

Büyük çoğunluğunu belediye işçilerinin oluşturduğu genel işler işkolundaki işçi sayısı 1985 yılı başında 129.388 iken, 1990 yılı başında 180.445'e, 1997 yılı başında da 299.332'ye, 2000 yılında da 365.704'e yükselmiştir. 1985 yılına göre 1997 yılında ulaşılan işçi sayısı bu işkolunda yaklaşık iki katlık bir artışı işaret etmektedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) verilerine göre sendikal örgütlenme kapsamındaki toplam işçi sayısı 1985 yılı başında 2.590.978 iken 2000 yılı başında yaklaşık yüzde 50 artarak 4.508.529'a yükselmişken, aynı yıllarda belediyelerdeki işçi sayısı artış oranı, genel işçi sayısı artışından çok daha yüksek olmuştur.

ÇSGB verilerine göre, 1985 yılı başında Türkiye genelinde sendikalaşma oranı yüzde 61.54 iken, 1990 yılında yüzde 54.97'ye düşmüş, 2000

yılında ise yüzde 68.45'e yükselmiştir.³ 1985 yılı başında genel işler işkolunda yüzde 98.16 olan sendikalaşma oranı 1990 yılında yüzde 94.36'ya düştükten sonra 2000 yılında 97.42'ye yükselmiştir. Genel işler işkolundaki sendikalaşma oranı Türkiye ortalamasının çok üstündedir. 1990 yılı verileri, 1980'li yıllardaki sendikalaşma oranındaki düşüşler açısından değerlendirildiğinde genel işler işkolundaki kaybın Türkiye geneline göre daha az olduğunu göstermektedir. Bir başka ifadeyle, belediye işçileri sendikalaşmada daha ısrarcı olmakta, sendikasızlaştırma çabalarına karşın, sendikal örgütlülüğünden vazgeçmemektedirler.

Tablo 1: 1980 Sonrasında Genel İşler İşkolunda Sendikalaşma Oranı (Ocak Ayına Göre)

Yıllar	Toplam İşçi Sayısı	Sendikalı İşçi Sayısı	Sendikalaşma Oranı %
1985	129.388	127.004	98.16
1986	138.413	133.319	96.32
1987	141.878	137.575	96.96
1988	154.878	153.158	98.89
1989	178.010	176.348	96.06
1990	180.445	170.264	94.36
1991	200.483	192.139	95.84
1992	222.767	211.719	95.04
1993	250.602	249.794	99.67
1994	269.942	266.434	98.70
1995	279.120	278.685	99.84
1996	291.469	289.358	99.28
1997	299.332	290.556	97.07
1998	309.203	307.349	99.40
1999	334.382	332.382	99.30
2000	365.704	356.258	97.42

Kaynak: ÇSGB'nin 1985-1997 dönemindeki Çalışma Hayatı İstatistikleri

Yasal düzenlemeler ile işyeri sendikalarının yasaklanıp, işkolu sendikacılığının benimsenmesi güçlü sendikacılığın oluşumuna fırsat tanımıştır. Güçlü sendikacılık kadar, sendikal tekelleşme de önem taşımaktadır. 1980 sonrasının düzenlemelerinin temel amaçlarından birisi de budur. Her işkolundaki sendika sayısının azlığı veya çokluğu o iş kolunda sendikal tekelleşmenin de göstergesi olmaktadır. Türkiye'de 1980 sonrasında genel işler işkolunda sendika sayısının gelişimi ve tekelleşme düzeyi Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: 1980-2000 Döneminde Türkiye'de ve Genel İşler İşkolunda Sendika Sayısı

Yıl	1980	1985	1987	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Genel İş İşkolu	30	5	3	4	5	5	8	10	7	7	7	7	7	7
İşkolların Toplamı	747	99	91	81	98	106	116	118	109	114	110	112	107	94

Kaynak: ÇSGB, Çalışma Hayatı İstatistikleri

1980 yılında, genel işler işkolundaki 30 sendikanın 23'ü belediye işçilerinin kurdukları sendikalardır. 1980 yılında DİSK, Hak-İş ve MİSK'e bağlı birer sendika varken, Türk-İş'e bağlı 10 sendika vardı. Bunların yanı sıra belediye işçileri 10 tane de bağımsız sendika kurmuştu. Sayısal açıdan bakıldığında Türkiye'de genel işler işkolunda sendikacılığın, devletin 1980 sonrası yaklaşımına uygun olarak önemli ölçüde tekelleştirildiği ileri sürülebilir. Sendikal örgütlenmedeki konfederasyonlara göre bölünmüşlük bu işkolunda da yaşanmakta, konfederasyonlara bağlı birer sendikanın yanı sıra dört bağımsız sendika da faaliyette bulunmaktadır. Ancak, bu dört bağımsız sendikanın toplam üye sayısının bin civarında olması, bu sendikaların önemini azaltmaktadır. Bu sendikalar, işveren tarafından toplu iş sözleşmesi yapmak için işyeri barajının aşılmasını önlemek amacıyla kurdurulmuş olabileceği gibi, yerel birimlerdeki sendikal liderlik çekişmesi, pazarlık gücünü artırmak amacıyla da kurulmuş olabilir. İşkollarındaki tekelleşmede sendika sayısı kadar bu sendikaların üye kaydettikleri işçi sayısı ve sendikalaşma oranları da önemlidir. ÇSGB verilerine göre genel işler işkolunda sendikalaşma oranı, sendikalı işçi sayısı ve sendika sayısı aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 3: Ocak 2000'de Genel İşkolunda Sendika Sayısı ve Sendikal Y oğunlaşma

	İşyeri	Toplam İşçi	Sendikal İşçi	Sendikalaşma Oranı %	Sendika Sayısı
Genel İşler	21.945	365.704	356.258	97.4	7
İşkolların Toplamı	602.108	4.508.529	3.086.302	68.4	94

Kaynak: ÇSGB, Çalışma Hayatı İstatistikleri 1999, Ankara, 2000, s.113.

Genel işler işkolu sendikalaşma oranlarının yüksek olduğu işkollarından biri olup, sendika sayısı da fazladır. İşçi sayısı yüksek diğer işkollarında da çok sayıda sendika faaliyette bulunmakta, böylece sendika tekelleşmesinin derecesi düşmektedir. Bu tip işkolları sendikalar arası rekabete daha açık görünmektedirler. Sendikal tekelleşmenin boyutunu

tam anlamıyla ortaya koymak için konfederasyonlara bağlı sendikaların işkollarına göre dağılımına da göz atmak gerekmektedir. Türk-İş ve DİSK gibi çok sayıda işkolunda örgütlenmiş olan konfederasyonlara göre, Hak-İş ve MİSK gibi konfederasyonlar az sayıda işkollarında örgütlenmiş olmalarına rağmen, her ikisi de belediye işçilerinin bulunduğu işkollarında sendikal örgütlenmeye gitmişlerdir. Öte yandan, genel işler işkolu, üç sendika ile en çok bağımsız sendika bulunan işkolu olma özelliği taşımaktadır.

Tablo 4: Üç Büyük Sendika ve Sendikalaşma Oranları (Ocak ayına göre)

Yıllar	Belediye-İş		Hizmet-İş		Genel-İş	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1987	110.597	77.95	25.418	17.91	-	-
1993*	165.499	66.04	43.309	17.28	40.590	16.19
1994	170.587	63.19	46.184	17.10	49.038	18.16
1995	179.079	64.15	51.662	18.50	45.707	16.37
1996	172.171	59.07	71.294	24.46	44.244	15.18
1997	169.046	56.47	76.646	25.60	43.596	14.56
1998	169.937	54.95	88.393	28.58	47.663	15.41
1999	184.738	55.24	92.507	27.66	53.410	15.97
2000	200.671	54.87	96.956	26.51	57.177	15.6

(*) Temmuz ayı

Kaynak: ÇSGB'nın ilgili yıllara ilişkin Çalışma Hayatı İstatistikleri ⁴

Türk-İş (Belediye-İş), DİSK (Genel-İş) ve Hak-İş (Hizmet-İş)'e üye sendikaların sendikalaşma düzeyi, yerel yönetimlerdeki seçim sonuçları ile birlikte değerlendirildiğinde, belediyelerdeki sendikal hareketin siyasallaşma düzeyi ortaya çıkacaktır. 1987 yılında Belediye-İş, sendikal belediye işçilerinin yaklaşık dörtte üçünü bünyesinde toplamış iken 1992 yılında Genel-İş'in de faaliyete geçmesiyle izleyen yıllarda bu üstünlüğünü kaybetmeye başlamıştır. Ancak bunda etkili olan iki yerel seçimin özellikleri göz ardı edildiğinde bu üstünlük kaybının tek başına bir anlamı yoktur. 1989 yılı yerel seçimlerinde SHP'nin, 1994 yılı yerel seçimlerinde de RP'nin üstünlükleri SHP'ye yakın (daha sonra CHP) Genel-İş ve RP'ne yakın Hizmet-İş'in güçlenmesine neden olmuştur. Belediye yönetimleri işçileri kendi siyasal görüşlerine yakın sendikalara üye olmaya zorlamıştır. Kuşkusuz bu, sendika özgürlüğünü zedeleyen müdahaleler anlamına gelmektedir. Sendika değiştirmeye zorlamanın yanı sıra, belediye başkanının değişimine bağlı olarak, "istenmeyen" sendikaların üyeleri işten atılmaya başlanmıştır. 1994 seçimlerinden sonra, Genel-İş'in işten atılan üyelerinin partilere göre dağılımı bunu açıkça göstermektedir: işten atılanların % 50'si RP, % 20'si ANAP, % 17'si MHP, % 6'sı

CHP, % 4'ü DYP ve % 3'ü DSP mensubu belediye başkanlarınca işten atılmıştır (Genel-İş, 1995: 6). Özellikle RP ve MHP 'li belediyelerin bir kısmında işten atılanlar çalışanların yarısını oluştururken, işten atılardan kısa bir süre sonra atılanlardan daha fazla işçinin işe alınması belediyelerdeki siyasal baskı unsurunun sendikalar ve işgüvencesi üzerindeki olumsuz etkisini açıkça göstermektedir.

Yukarıda değinilen sendikal örgütlenme sorununun siyasetten etkilenme boyutunu biraz daha somutlaştırmak için aşağıdaki tablo düzenlenmiştir.

Tablo 5. Belediye Başkanlıklarının Partilerine Göre Sendikalar 1998 (%)

	Belediye-İs	Genel-İs	Hizmet-İs	Bilgi yok	Toplam
ANAP	67.9	14.9	13.7	3.6	100.0
Bağımsız	72.7	27.3	0.0	0.0	100.0
BBP	100.0	0.0	0.0	0.0	100.0
CHP	40.5	54.2	3.8	1.5	100.0
DSP	60.0	40.0	0.0	0.0	100.0
DYP	68.2	15.2	13.9	2.6	100.0
MHP	47.4	5.3	47.4	0.0	100.0
RP	41.4	5.7	50.6	2.3	100.0
Toplam	57.1	22.6	17.8	2.4	100.0

Kaynak: TODAİE, Belediye Personel Sistemi, Ankara, 1999, s.160.

Tablodan da anlaşılacağı gibi sendikalar ile örgütlendikleri belediyelerdeki başkanların üyesi oldukları siyasal partiler arasında oldukça anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. RP-MHP gibi radikal sağ partilerin sol bir sendika olan DİSK'e bağlı Genel-İş ile birlikte çalışma oranı % 5 iken, CHP-DSP gibi sosyal demokrat partilerin, sağ bir sendika olan HAK-İş'e bağlı Hizmet-İş ile birlikte çalışma oranı % 4'tür. "Partiler üstü" sendikacılık yaptığını dile getiren Türk-İş'e bağlı Belediye İş'e her iki görüşten siyasal partilerin yaklaşımı nötr görünmektedir (RP-MHP % 44.4; CHP-DSP % 50.2). ANAP-DYP gibi merkez sağ partiler, sendikal hareketin sağ ve solundaki sendikalara aynı uzaklıkta dururken, sendikal hareketin merkezinde olduğunu belirten Belediye-İş'e daha yakındırlar (Belediye-İş % 68, Genel-İş %15, Hizmet-İş % 13.8).

Beş yılda bir seçimle işveren kimliği kazanan ve genellikle bir siyasal partiye mensup olan belediye başkanlarının ve yönetimlerinin siyasal, süreli ve yerel olma özellikleri, genel işler işkolunu diğer çalışma ilişkileri ve işçi hareketleri açısından diğer işkollarından ayıran önemli bir

özellik olarak göze çarpmaktadır. Örgütlenme de yaşanan bu farklı özellik kendisini, işçi eylemlerinde de göstermektedir.

Belediyelerde Grevler

1980 yılı sonuna gelindiğinde örgütlenme ve eylemlilik açısından oldukça önemli bir birikime sahip olan belediye işçilerinin bu özelliği 12 Eylül 1980'de bir darbe ile yönetime el koyan askerlerin ve sermayenin de gözünden kaçmamış, 1980 sonrasında yasal düzenlemelerde belediye işçilerinin grev hakkı iyice kısıtlanmış, grev yasağı kapsamı genişletilmiştir. 1988 yılında yasada yapılan değişiklik ile temizlik işlerinde çalışan belediye işçilerine yeniden grev hakkı tanınmıştır.⁵ Öte yandan 1980 sonrasındaki hak grevi yasağı sürdürülmüştür. Bu düzenlemeler nedeniyle 1990 yılına kadar belediye işçileri greve gidememiş, genel pasif eylemlerin dışında ciddi bir eylemlilik gösterememiştir.

2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu'ndaki düzenlemeye göre grevler sadece mesleki amaçlı ve toplu iş sözleşmesindeki uyuşmazlık sonucunda yapılabilecektir. Bu durumda grev hakkı sadece toplu pazarlık yetkisine sahip sendikalara tanınmış olmaktadır. Bu hakka sahip olmayan sendikalar ve işçiler grev yapamayacaklardır. Kuşkusuz hak grevine de yer vermeyen böyle bir düzenleme ile belediyelerde işçilerin önemli bir kesimi grev dışında tutulmaktadır, ki bu da grevleri sınırlayan bir başka önemli etken olmaktadır. Türkiye'de ve belediyelerde toplu iş sözleşmelerinin genellikle iki yılda bir yapıldığı göz önüne alınırsa, yasanın grevleri bir başka açıdan da önemli ölçüde kısıtladığı anlaşılmış olacaktır. Buna grev yasağı kapsamındaki işlerde ve yerlerde çalışan işçiler eklendiğinde grev kapsamı dışında kalan çok sayıda işçinin olduğu görülecektir. Bir başka ifadeyle, toplu iş sözleşmesi kapsamındaki işçilerin tamamı grev hakkından yararlanamamaktadır. Kuşkusuz tüm bu düzenlemeler 12 Eylül 1980 öncesine yönelik bir tepkiden kaynaklanmaktadır. 1988 yılına kadar grev yasağı nedeniyle greve gidemeyen işçiler 1990 yılında ilk grevlerini gerçekleştirmişlerdir. 1990 sonrasında kamu kesiminde gerçekleştirilen grevler ve bu grevlerde belediye işçilerinin payı aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 6: Kamu Kesiminde ve Genel İşler İşkolunda Grevler

Yıl	Grev	İşyeri	İşçi	Greve Katılan İşçi	İşyeri Başına Ortalama Grevci İşçi	Kayıbolan İşgünü	Grevci İşçi Başına Kayıp İşgünü
1990	Kamu	20	229	58.616	256	1.363.850	23.3
	Gen.İsl.	4	12	1.321	110	44.095	33.3
	Toplam	458	861	166.306	193	3.446.550	20.7
1991	Kamu	22	220	62.528	283	1.189.428	19.0
	Gen.İsl.	9	51	2.757	54	47.168	17.1
	Toplam	398	686	164.968	240	3.809.354	23.1
1992	Kamu	48	1.338	57.464	43	761.629	13.2
	Gen.İsl.	44	396	38.542	87	367.355	9.5
	Toplam	98	1.408	62.189	44	1.153.578	18.5
1993	Kamu	9	122	2.189	18	75.468	34.4
	Gen.İsl.	6	103	255	12	7.508	29.4
	Toplam	49	178	6.908	39	574.741	83.2
1994	Kamu	12	129	2.718	15	30.553	11.2
	Gen.İsl.	10	128	2.651	49	29.114	10.9
	Toplam	36	166	4.782	29	242.589	50.7
1995	Kamu	70	3.266	178.539	54	4.249.920	23.8
	Gen.İsl.	14	54	3.500	81	62.184	17.7
	Toplam	120	3.369	199.867	59	4.838.241	24.2
1996	Kamu	7	26	3.434	132	79.251	23.0
	Gen.İsl.	3	9	75	61	3.339	44.5
	Toplam	38	58	5.461	94	274.322	50.2
1997	Kamu	3	16	3.362	210	60.061	17.8
	Gen.İsl.	1	1	3	18	378	126.0
	Toplam	37	57	7.045	123	181.913	25.8
1998	Kamu	7	40	4.111	102	60.035	14.6
	Gen.İsl.	7	40	4.111	102	60.035	14.6
	Toplam	44	118	11.482	97	282.638	24.6
1999	Kamu	2	3	67	23	1.917	28.6
	Gen.İsl.	2	3	67	23	1.917	28.6
	Toplam	34	56	3.263	58	229.825	70.4

Kaynak: ÇSGB, Çalışma Hayatı İstatistikleri'nden yararlanılarak düzenlenmiştir.

1990-2000 döneminde kamu kesiminde meydana gelen 200 grevin yarısı (100 grev) belediye işçilerinin baskın olarak örgütlü olduğu genel işler işkolunda meydana gelmiştir. 1963-1980 döneminde ise bu oran yaklaşık yüzde 37 idi. 1990'lı yıllar kamu kesimi işçileri içinde belediye işçilerinin grev eğiliminin arttığı yıllar olma özelliği taşımaktadır. 1994 yılında kamu kesiminde gerçekleştirilen 48 grevin 44'ü genel işler işkolunda meydana gelmiş, bu grevlere 396 işyerinde toplam 38.542 işçi katılmıştır. Küçük belediyelerde gerçekleşen grevler daha uzun, büyük belediyelerde ise grevler daha kısa sürmektedir. Kamu kesimi grevleri ile karşılaştırıldığında belediyelerdeki grevlerin genelde daha kısa sürdüğü görülmektedir.

Tablo 7: İşkollarına Göre Grev Dağılımı

İŞKOLU	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	TOPLAM
Tarım	2	-	2	-	1	5	1	-	-	-	11
Madencilik	12	11	8	7	3	9	-	1	1	2	54
Petrol											
Kimya Lastik	20	27	6	7	3	12	4	9	3	5	136
Gıda San.	85	7	9	5	4	6	4	4	5	2	131
Şeker	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Dokuma	3	8	-	-	-	9	4	3	5	6	38
Deri	-	1	1	1	-	1	-	-	-	1	5
Ağaç	4	1	1	1	-	4	1	2	-	-	14
Kağıt	-	5	1	3	-	3	3	-	-	-	15
Basın-yayın	-	1	1	3	1	6	1	1	-	-	14
Banka-Sig.	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Çimento,											
Toprak ve Cam	40	25	4	4	3	14	2	-	-	1	93
Metal	231	287	12	4	4	17	1	2	2	1	561
Gemi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İnşaat	-	-	-	-	-	5	-	-	-	-	5
Enerji	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Tic., Büro, Egit.											
Güz. San.	2	1	2	1	-	1	-	-	3	2	12
Kara Taş.	44	8	2	1	1	2	12	9	10	9	97
Demiryolu Taş.	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Deniz Taş.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hava Taş.	-	2	-	-	-	1	-	-	-	-	3
Ardıye ve											
Antrepoculuk	-	1	2	1	1	2	-	-	-	-	7
Haberleşme	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sağlık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Konakl.											
Eğlence Yerleri	3	2	3	5	5	6	2	5	4	3	38
Milli Savunma	5	2	-	-	-	-	-	-	4	-	11
Gazetecilik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Genel İşler	4	9	44	6	10	14	3	1	7	2	100
Toplam	458	398	98	49	36	120	38	37	44	34	1312

Kaynak: ÇSGB, Çalışma Hayatı İstatistikleri

İşkolları açısından değerlendirildiğinde, belediye işçilerinin örgütlü olduğu genel işler işkolunun grevler içinde payını yükselttiği, ağırlığını koyduğu yıllar 1992 ve 1994 yıllarıdır. Genel açıdan bakıldığında, 100 grev ile genel işler işkolu, grev eğiliminin yüksek olduğu dördüncü işkolunu oluşturmaktadır. Sendikal tekelleşmenin ve sendikalaşma düzeyinin grev eğilimi açısından bakıldığında, gıda sanayiinden sonra, sendikalaşma oranının yüksek olduğu diğer bir işkolu olan genel işler işkolu en çok grev gerçekleştirilen işkolu olma özelliği taşımaktadır. Ancak gıda sanayiindeki sendika sayısı genel işlere göre daha azdır.

İlk kez 1990 yılında greve gidebilen belediye işçilerinin ağırlıklı kesimini oluşturduğu genel işler işkolu, Türkiye’de grev eğilimi yüksek olan ilk dört işkolundan birisini oluşturmaktadır. 1990-2000 yılında meydana gelen 1312 grevin yüzde 7.6’sı (100’ü) bu işkolunda meydana gelmiştir. 1963-1980 döneminde ise bu oran yüzde 9.4 olup, 1990’lı yıllara göre daha yüksektir. İşçi başına grevde geçen işgünü kaybı ortalaması Türkiye ortalamasının altında olup, sadece 1990 ve 1997 yıllarında ortalamayı aşabilmiştir. Yani 1990 ve 1997 yıllarında belediyelerdeki grevler Türkiye ortalamasına göre daha uzun sürmüştür.

Belediyelerde Grev Dışı Eylemler

Grev dışı eylemler yıllar itibariyle değerlendirildiğinde, 1990-1996 döneminde grevlerin patladığı yıllarda grev dışı eylemlerin de arttığı görülmektedir⁶. İşçiler, grev sırasında olduğu kadar, toplu pazarlık sürecinde de kamuoyu oluşturmak, işveren üzerinde baskı yaratmak amacıyla grev dışı eylemlere başvurmuştur. Bu nedenle, grevlerin yoğun yaşandığı yıllarda, toplu pazarlık sürecine yönelik grev dışı eylemler de önemli boyutlara ulaşmaktadır.

Veriler, Türkiye’de belediye işçilerinin grev eğiliminin yüksek olmasının yanısıra grev dışı eylemlerdeki payının da oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Grev dışı eylemlerin nedenleri arasında, toplu pazarlık süreci ve grevler kadar, özelleştirme, taşeronlaştırma, sosyal güvenlik, sendikasızlaştırma, işten çıkarma gibi nedenler de önemli yer tutmaya başlamıştır. 1990 sonrasındaki grev dışı eylemlerin bir diğer önemli özelliği, sendikaların, konfederasyonların, diğer kitle örgütlerinin ortaklaşa eylem düzenlemeleri ve bu eylemlere katılımın oldukça yüksek olmasıdır. Bu durum, hem sınıf içi dayanışma açısından, hem de sınıf dışı kurulumlar ve kitlelerle dayanışma açısından oldukça önemli bir gösterge oluşturmaktadır. Emelin sermayeye karşı çıkarlarının savunulmasının, tek tek ve dağınık olarak sağlanamayacağı düşüncesi, birlikte mücadele etmenin temel nedeni olmaktadır.

Tablo 8: İşkollarında Grev Dışı Eylemlerde İşgünü Kaybı

İşkolü	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	Toplam
Tarım	111	48	27.100	10.600	1.000	-	115	38.974
Madencilik	200.678	164.140	-	39.208	96.000	30.000	4.014	534.040
Petrol Kimya Last.	120.004	181.459	98.313	24.236	65.545	84.386	68.810	642.753
Gıda Sanayii	31.610	113.135	20.144	19.326	19.125	11.031	300	214.671
Şeker	-	-	-	50	-	-	-	50
Dokuma	5.420	5.249	317	9.454	6.080	1.500	12.093	41.113
Deniz	18.923	4.002	581	12.251	8.698	5.250	27.599	77.304
Ağac	3.200	-	86	260	200	-	189	3.935
Kağıt	-	17.407	34.275	-	7.671	19.820	-	79.173
Basın ve yayın	424	-	831	17	-	-	-	1.272
Banka ve Sigortacılık	500	1.500	6.060	150	532	-	-	8.742
Çimento, Toprak Cam	90.553	42.563	24.590	973	-	-	85	158.764
Metal	156.809	87.087	4.781	56.323	38.313	4.010	16.083	363.406
Gem	-	5.500	-	1.500	4.500	2.000	4.500	18.000
İnşaat	34.012	52.000	1.750	3.950	-	74.500	-	166.212
Enerji	9.130	188.233	2.500	370	6.650	-	1.350	208.233
Ticaret, Büro, Eğit. G. S.	1.162	3.311	450	127	-	-	50	5.100
Kara Taşımacıl.	3.543	1.000	1.844	-	4.980	6.989	3.514	21.870
Demiryolu Taşımacıl.	-	54.000	-	138	-	42.000	-	96.138
Deniz Taşımacıl.	90	5.000	-	-	-	-	-	5.090
Hava Taşımacıl.	17.428	7.620	8.420	-	5.600	6.000	800	45.868
Ardıye ve Antepocu	8.300	3.400	3.313	1.500	2.000	-	13.750	32.263
Haberleşme	22.100	-	-	-	-	-	-	22.100
Sağlık	-	-	-	-	209	-	-	209
Konaklama ve Eğl. Yeri	1.186	1.850	661	700	-	-	-	4.397
Milli Servisler	31.500	28.976	3.800	65.520	42.600	82.700	54.735	283.752
Gazetecilik	150	1.167	823	-	280	-	-	2.420
Genel İşler	209.494	90.921	163.305	155.098	8.941	8.216	28.307	664.282

Kaynak: Petrol-İş, Petrol-İş Yıllıkları

Verilere göre, 1990-1996 döneminin grev dışı eylemlerine en yoğun katılımı ağırlıklı olarak belediye işçilerinin çalıştığı genel işler işkolunda gerçekleşmiştir. Bu işkolunda grev dışı eylemlerde işgünü kaybı 664.288 gün olup, dönem eylemlerine katılımın yüzde 17,6'sını oluşturmaktadır. Onu, 642.753'lük katılım ve yüzde 17'lik oran ile petrol, kimya ve lastik, 534.040'lık katılım ve yüzde 14,1'lik oran ile madencilik, 363.406'lük katkı

lım ve yüzde 9.6'lık oran ile metal, 283.752'lük katılım ve yüzde 7.5'lik oran ile milli savunma işkolları izlemektedir.

Belediyelerdeki örgütlülüğü temsil eden genel işler işkolunda grev dışı eylemlerin çok yüksek olması, bu işkolunun kendine özgü sorunlarından kaynaklanmaktadır. Her yerel seçim döneminden sonra yeni gelen belediye başkanlarının kendi yandaşlarını işe alma çabaları, belediyelerin kısıtlı bütçeleri nedeniyle işçi ücretlerini ödeyememeleri, özelleştirme ve taşeronlaştırma çabaları eylemlerin temel nedenlerini oluşturmaktadır.

İşçilerin grev dışında başvurdukları eylem türleri ve dağılımı belediye işçilerinin sorunlarını yansıtmaması kadar, ne tür eylemlere hangi amaçlarla başvurulduğunu göstermesi bakımından da önem taşımaktadır. 1990-1996 döneminde başvuru alan eylem türleri şöyledir: *Mali zarar veren eylemler*; üretimi durdurma, iş bırakma, işi yavaşlatma, satış durdurma, işten toplu istifaya; işyerini sahiplenme; işgal, işyerini terk etmeme, toplu yürüyüş, oturma eylemi, grev kınıcılığına direniş; *işverene yönelik*; işyeri önünde yürüyüş, gösteri, bekleme, servise binmeme; *kamuoyuna yönelik*; miting, protesto, basın açıklaması, dayanışma ziyareti, kılık-kiyafette değişiklik, tüketmeme, suç duyurusunda bulunma, *işçinin kendisine dönük eylemler*; ölüm orucu, açlık grevi, intihar girişimi; *siyasi partilere yönelik*; partilerin il ve ilçe merkezlerine yürüyüş, işgal vb.

Grev dışı eylemler içinde en çok baş vurulan eylem biçimi, kamuoyuna yönelik eylemler ile işverene mali zarar vermeye yönelik eylem türleri olmuştur. İşyeri önünde yürüyüş, gösteri, bekleme, ser vise binmeme gibi eylemlere katılanların oranı diğer eylemlere göre oldukça yüksektir. Bu tür eylemler daha çok, toplu pazarlık sürecinde başvuru alan, işveren üzerinde baskı oluşturmak, görüşmeleri sürdüren sendika yöneticilerine destek vermek amacıyla yapılan eylemler olmaktadır.

Kamuoyuna yönelik eylemler de daha çok grev sürecinde gerçekleştirilen, grevleri destekleyen eylem biçimleridir. Bu tür eylemler işverene yönelik eylem biçiminden sonra en çok başvuru alan eylem türüdür. Bu eylem türünü işgal ve işyerini terk etmeme gibi daha sert eylem biçimlerinin yer aldığı işyerine yönelik eylemler izlemektedir. Dördüncü sırada ise, işçi haklarını vermeyen, işçi sorunları ile ilgilenmeyen siyasal partilere yönelik eylemler yer almaktadır.

Kamuoyu oluşturmada, işvereni iknada çaresiz kalan işçiler açlık grevi, ölüm orucu, Ankara'ya uzun yürüyüş gibi kendilerine zarar verecek ey-

lemlere başvurmaktan geri kalmamışlardır. Bu tür eylemlere daha çok, işten çıkarmalarda baş vurulmaktadır. İzmir, Adana, Gebze, Kağıthane belediyesi işçilerinin eylemleri bu tür eylemlerin en fazla iz bırakanları olmuştur.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

1988 yılında belediye temizlik işçilerinin grev hakkının tanınmasından ve 1991 yılından itibaren DİSK ve ona bağlı sendikalardan Genel-İş üzerindeki yasağın kaldırılmasından sonra belediye işçilerinde de bir canlanma, bir hareketlilik yaşanmaya başlandığı görülmektedir. Ancak, 1990'lı yılların grevleri ile 1980 öncesinin grevleri ve grev dışı eylemleri karşılaştırıldığında, belediye işçilerinin Türkiye işçi hareketindeki yeri ve önemini kaybettiği görülmektedir. Belediye işçilerinin yeniden hareketlenmesi için Refah Partisi'nin belediye başkanlıklarını kazanmasını ve özelleştirme dayatmalarının yaşanmasını beklemek gerekmiştir. 1990'lı yıllar işten çıkarmalara, sendikal baskılara ve özelleştirmeye karşı eylemliliğin yükseltildiği yıllar olmuştur.

1980 sonrası dönemde, belediye işçilerinin sınıf bilinci düzeyinde 1980 öncesi döneme göre önemli bir gerilemenin yaşandığı gözlenmektedir. 1980 yılına doğru sınıf bilinci yükselmeye başlayan, kendisi için sınıf olma adımları atmaya başlayan belediye işçileri, öncü ve lider kadrolarının 1980 sonrasında tasfiye edilmesi, emekli olması ve benzeri nedenlerden dolayı işçilikten ayrılması sonucunda bu süreçten kopmuş, daha geri bir noktaya sürüklenmiştir. Sendikal hareket de benzeri bir süreç yaşamış, sınıf sendikacılığı yönündeki zayıf adımlar, açılımlar, 1980 sonrasında yerini tekrar ücret sendikacılığına bırakmıştır.

Bu çerçevede, toplumsal ve sınıfsal sorumluluk bilinciyle hareket edilememiş, belediyelerin yatırımlarını geniş halk yığınlarının yaşadığı bölgelerden çok zenginlerin yaşadığı lüks semtlere yönlendirmelerine güçlü bir tepki gösterilememiştir. Belediye hizmetlerinin pozitif bir ayrımcılık uygulanarak yoksul semtlere yönlendirilmesi yönünde güçlü istemler dile getirilip, sendikal hareketin ve işçi sınıfı hareketinin gündemine taşınamamıştır. Ranta yönelik imarlaştırma faaliyetlerine direnilememiş, kentlerin beton yığınlarına dönüştürülmesine yol açan kooperatif vurgularına karşı mücadele edecek bir cephe oluşturulamamıştır.

Tek başına özelleştirme ve taşeronlaştırma politikalarına karşı çıkamayan, bu uygulamalar sonucunda sendikal örgütlenme ve faaliyet alan-

ları gittikçe daralan sendikalar günümüzde işyeri ile sınırlı ücret sendikacılığı ile toplumsal, siyasal ve ekonomik sorunlara daha duyarlı bir sendikacılık arasında sıkışmış ve bir yol ayrımına gelmiş bulunmaktadır. Yaşanan günler, özelleştirmeye karşı kamusallaştırmayı, toplumsallaştırmayı daha içten savunmak gerektiğini gösteren çarpıcı örnekler sunmaktadır. Bu nedenle, bu taleplerin yanı sıra, belediyelerin kimi faaliyet ve hizmetleri bizzat yerine getirmesini talep etmek gerekmektedir. Ekmek gibi zorunlu bir tüketim malına yapılan sürekli zamlar ve gramajını düşürmeler, bu türden hizmetlerin belediyeler tarafından yerine getirilmesinin önemini göstermektedir⁷. Belediyelerin fınırlarında üretilen ve daha ucuz satılan ekmek alımında oluşan uzun kuyruklar konunun nedenli önemli olduğunu göstermektedir.

Kent yaşamı ve bu yaşamla ilgili sorunlar kent nüfusunun büyük bir bölümünü doğrudan, diğerlerini de dolaylı olarak ilgilendiren sorunlar olduğundan, belediye işçilerinin eylemleri nedeniyle işin aksaması kent halkı üzerinde oldukça etkili olmaktadır. Ne var ki bu olanağa rağmen, mücadele, bugüne kadar daha çok ücret ve benzeri haklar için yapılan eylemlerle sınırlı kalmıştır. Belediye işçileri ve sendikaları soruna sınıfsal bir perspektifle bakamamışlardır. Oysa kentler, mücadelelerin odaklaştığı alanlardır. Bu nedenle kent yönetimlerinin demokratikleştirilmesi için verilecek mücadelede belediye işçilerinin konumu büyük önem taşımaktadır. Belediye işçilerinin, çalışma hayatından kaynaklanan sorunlar için olduğu kadar, kent yönetimlerinin demokratikleştirilmesi için de mücadele etmeleri gerekmektedir. Mücadele, ancak bu perspektifle yürütüldüğü takdirde sonuç alıcı olabilir; pek çok alt yapı hizmeti geniş yığınların oturduğu yoksul semtlere de götürülebilir, kentsel gelişmenin yarattığı rantların belli bir kesime aktarılmasının önüne geçilebilir. "Kitle ve sınıf sendikacılığı" nı benimsemiş olan DİSK'e bağlı Genel-iş'in 7. Dönem (1978) ve 8. Dönem (1980) çalışma raporlarında bu türden yaklaşımların izine rastlanmaktadır. Ancak, eylemlilik açısından bakıldığında, bu açıdan ciddi bir faaliyet gösterildiğini söylemek oldukça zordur. Oysa belediye işçileri, sahip oldukları özgül konum gereği, daha bütünlüklü bir mücadele açısından önemli fırsat ve olanaklara sahiptirler. Bu fırsatları, kendi dar ekonomik çıkarları için olduğu kadar geniş toplumsal çıkarlar için de etkili bir biçimde kullanmak zorundadırlar. Edinilen kazanımların kalıcı olması da buna bağlıdır. Türkiye işçi sınıfının en örgütlü kesimini oluşturan belediye işçileri bu açıdan tarihsel bir sorumlulukla ve görevle karşı karşıya bulunmaktadır.

Notlar

1- Belediyelerin yaklaşık yüzde 67'sinin nüfusu 5.000'den azdır ve bunlar toplam 5.7 milyonluk bir nüfusa sahiptir. Ancak bu durum, bu belediyelerdeki sendikacılığın önemini azaltmamakta, aksine sendikal harekete toplumun tüm kesimlerine ulaşma olanakları sunmaktadır.

2- 1940-1949 döneminde 80, 1950-1959 döneminde 359, 1960-1969 döneminde 290, 1970-1979 döneminde 400, 1980-1989 döneminde 373, 1990-1997 döneminde 786 yeni belediye kurulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bakınız; Güler, 1992: 21.

3- Sendikalaşmaya yönelik ÇSGB verilerinin gerçeği yansıttığını ileri sürmek mümkün görünmemektedir. Sendikalar, yasa gereği toplu iş sözleşmesi yetkisine sahip olmak için yüzde 10'luk işkolu barajını aşmak ve o işyerindeki işçilerin yarısından fazlasını örgütlemek zorundadır. Toplu iş sözleşmesi yetkisini elde etmek isteyen sendikalar üye sayısını olduğundan fazla göstermektedir. ÇSGB bu verilerin doğruluğunu denetlememekte, yetki uyumsuzluğu çıkmadığı sürece doğru olarak kabul etmektedir. Hem sendikacılar hem de alana ilişkin çalışma yapan uzmanlar bu verilerin gerçeği yansıtmadığını belirtmektedir. Örneğin DİSK başkanı Rıdvan Budak'a göre 1997 yılındaki sendikal işçi sayısı 1.100.000 civarındadır. (OLEYİS, 1997: 20). Yıldırım KOÇ ise 1997 yılındaki sendikal işçi sayısının 1.300.000 ile 1.400.000 arasında değişeceğini belirtmektedir (DİE, 1998: XIX). Petrol-İş'e göre ise 1996 yılında sendikal işçi sayısı 960.357'dir (1997: 519). ÇSGB verilerine göre ise 1996 yılında sendikal işçi sayısı 2.695.627, 1997 yılında ise 2.713.839'dur (1997: 85). Bu verilerin ışığında ÇSGB verilerinin gerçeği yansıtmadığını, belirtilen sayıların yaklaşık yarısının toplu pazarlık yetkisi elde etmek için gerçek dışı bildirimler olduğu ileri sürülebilir.

4- 3 nolu dipnotta da belirtildiği gibi ÇSGB'nin verileri gerçeği yansıtmamaktadır. Bu nedenle ÇSGB verilerinden hareket edilerek açıklanmaya çalışılan genel işler işkolundaki sendikaların örgütlenme düzeyi de gerçeği yansıtmamaktadır. Ancak bu verilerin % 50-60 arasında değişen bir oranda gerçeği yansıttığı düşünüldüğünde belediye işçilerinin örgütlenme düzeyi ile ilgili olarak daha gerçekçi rakamlara ulaşılmış olunur. Sendikaların yaptıkları toplu iş sözleşmesi kapsamındaki işçi sayısından hareket ederek gerçek sendikal işçi sayısına ulaşmak ise ne yazık ki mümkün değildir. Çünkü bir işyerinde işçilerin yarısından fazlasını örgütlemiş olan tek bir sendika toplu iş sözleşmesi yapabilmektedir. Bu durumda diğer sendikalarda örgütlü olan işçiler kapsam dışında kalmaktadır. Yani tüm işkolunda yapılan toplu iş sözleşmesi kapsamındaki işçi sayısı genellikle o işkolunda örgütlü olan sendikal işçi sayısından oldukça küçük olmaktadır. Örneğin ÇSGB verilerine göre 1996-1997 döneminde sendikal işçi sayısı 2.704.733 iken aynı dönem toplu iş sözleşmesinden yararlanan işçi sayısı ise 1.357.358'dir. Yani, sendikal işçilerin yaklaşık yüzde 50'si toplu iş sözleşmesi kapsamındadır.

5- Temizlik işi sendikaların elinde grev anında kullandıkları en etkili baskı aracı ol-

maktadır. Grev dolayısıyla yapılmayan diğer işler toplum tarafından pek hissedilmezken, temizlik işlerinin aksaması hemen dikkati çekmekte, yaşanmaya başlanan huzursuzluk taraflar üzerinde bir toplumsal baskı yaratmaktadır. 12 Eylül 1980'den sonra bu alanın grev yasağı kapsamına alınması bu açıdan çok anlamlıdır.

6- İşçi hareketinin bir parçası olan grev dışı eylemlerin boyutu, özellikleri, belediyelerdeki sorunları, çatışmaları yansıtması bakımından değerlendirilmesi gereken eylemlerdir. Ancak, grev dışı eylemlere ilişkin ne ÇSGB'nin, ne de devletin başka kurumlarının bir derlemesi bulunmaktadır. Bu alana ilişkin verileri toplayan en önemli kuruluş, Petrol-İş Sendikasıdır. Tüm eylemleri derlemek açısından eksiklikler içerse de, eylemlerin önemli bir bölümünü yansıtan bu verilerden hareket ederek, Türkiye'deki grev dışı eylemlerin düzeyini ve özelliklerini ortaya koymak mümkündür.

7- Özelleştirmeyi belediyelerde ilk uygulayan Adana Büyükşehir Belediye Başkanı Aytaç Durak'ın, fırıncıların tepkisi ve siyasal baskısına rağmen, arka arkaya büyük belediye ekmek fabrikalarını açması bu açıdan önemlidir.

Kaynaklar

Akkaya, Y. (1996) *Neo-Korporatizm ve Türkiye'de Sendikacılık*, İstanbul Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Akkaya, Y. (1998) "Belediyelerde İşçi Hareketleri (1923-1980)", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 7(3).

ÇSGB (1998) *Çalışma Hayatı İstatistikleri 1997*, Ankara.

DİE (1998) *İmalat Sanayiinde İstihdam*, Ankara.

DPT (2000) *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Sosyal Sektörlerde Gelişmeler (1996-2000)*, Ankara.

Genel-İş (1995) *Genel-İş Bülteni*, Ankara.

Genel-İş (1978) *7. Dönem Çalışma Raporu*, Ankara.

Genel-İş (1980) *8. Dönem Çalışma Raporu*, Ankara.

Güler, Birgül A. (1992) "Belediyeleşme Sürecinin Sayısal Özellikleri", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 1(6).

OLEYİS (1997) *50 Yıl Sempozyumu*, Ankara: OLEYİS Vakfı.

Petrol-İş (1997) *Petrol-İş Yılığ* '95-'96, Ankara.